

GYURIS KATA

A dekoloniális ökokritika nyomában

Visszaírás és újraértelmezés*

gyuris.kata@btk.elte.hu
ORCID: 0000-0002-8023-5584

HELIKON

Understanding Decolonial Ecology. Theory and Literature

Abstract

The paper engages with two landmark publications in decolonial ecocriticism: Malcom Ferdinand's *Une écologie décoloniale: Penser l'écologie depuis le monde Caribéen* (2011) and Cajetan Iheka's *Naturalizing Africa: Ecological Violence, Agency, and Postcolonial Resistance in African Literature* (2017). Taking the Caribbean as his starting point, Ferdinand argues for the need for a *decolonial ecology* as in his interpretation, the senseless and violent abuse and exploitation of nature can be traced back to the 15th-century beginnings of colonization and slave trade. On the other hand, reading together selected works of African fiction, Iheka argues that in many African literary works, depictions of nature and landscape do not merely function as backgrounds to events but rather speak of their meaningful connection to human beings. Iheka refers to this approach as the *aesthetics of proximity*, that is, literary and cultural representations that are capable of reframing the relationship between human beings and non-human agents from a decolonial perspective. Relying on Ferdinand's and Iheka's contributions to decolonial ecocriticism, I will offer a reading of Damon Galgut's Booker Prize-winning novel, *The Promise* (2021), which is widely considered to follow in the tradition of subversive rewritings of the South African farm novel genre. Traditional farm novels present the South African land(scape) as a cultural construct and the conquest of this land(scape) signals a symbolic victory over the African wilderness and its indigenous inhabitants, reinforcing once again the superiority of Afrikaner farmers. It is this approach to the land that Galgut writes back to, offering decolonial and ecofeminist perspectives. I will show in my paper that the depiction of the land(scape) in Galgut's novel attempts to reframe Afrikaners' attitude to the land, incorporating both Ferdinand's skepticism of the Anthropocene and Iheka's criticism of anthropocentric thinking.

Keywords: decolonial ecology/ecocriticism, the aesthetics of proximity, farm novel/plaasroman, the African landscape, Malcom Ferdinand, Cajetan Iheka, Damon Galgut

* Jelen tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Helikon 69 (2023) 4
DOI: 10.57226/Hel.2023.4.8

Távolról nézve úgy tűnhet, hogy a dinamikusan változó ökokritika határozottan nyugati tudományág, hiszen az abban sokat hivatkozott gondolkodók vagy nyugati születésűek, vagy olyan ökológiai fókuszú, globális keretben gondolkodnak, mely nem differenciál azt illetően, hogy nem mindegyik kultúra dolgozik az európai természetkoncepcióval. Ugyanakkor az ökokritika 1960-as és 1970-es évekbeli kezdeteitől a globális Dél országaiban is szükség-szerűen jelen van a környezeti gondolkodás, és – talán nem meglepő módon – az elméleti munka sok esetben környezetvédelmi aktivizmussal fonódik össze. Ennek talán az ökokritikusok és a nagyközönség által is legtöbbször idézett és legismertebb példája a nigériai Ken Saro-Wiwa, aki írói munkássága mellett a Niger folyó torkolatát és az ott élőkét az 1950-es évek óta szennyező kőolaj törvénytelen és a biztonsági előírásokat ignoráló feldolgozása ellen tüntetett. Sani Abacha nigériai diktátor végül koholt vádak alapján 1995-ben kivégeztette az írókat annak egyre hangosabbá és kényelmetlenebbé váló tevékenysége miatt. De gondolhatunk a Nestlé közelmúltban kirobbant botrányára is, amikor kiderült, hogy az óriáscég amerikai őslakos területek forrásvízkészleteit privatizálja, hogy aztán palackozva, többszörös haszonnal adjon tovább termékeik.

Mindkét történet jól példázza, hogy amikor a globális Dél ökológiájáról beszélünk, ezt sok esetben a jelenkori egyenlőtlenségek és emberi jogi visszaélések diskurzusában tesszük, ahol az elvontabb, összetett jelenségekre – akár történelmi perspektívából – reflektáló gondolkodást szükségszerűen felváltja a reaktív aktivizmus. Felmerülhet viszont a kérdés, hogy miként tudnánk komplexebb módon, illetve a szinguláris katasztrófák hangsúlyozásán túllépve, azokat akár új szempontok szerint értelmezve beszélni a globális Dél ökológiájáról. Ennek a gondolati keretnek a megszületésében nagy szerepet játszott a kortárs dekoloniális diskurzus, melynek elsődleges célja a nyugati szempontok újragondolása, illetve annak megkérdőjelezése, hogy vajon adható-e univerzális, mindenkire egyformán érvényes válasz a klímakatasztrófára.

Jelen tanulmányban a közelmúltban megjelent, a dekoloniális ökokritika elméleti bázisának kibővítéséhez jelentős mértékben hozzájáruló művek kapcsán vizsgálom a tudományágot feszítő főbb kérdéseket. Malcom Ferdinand *Une écologie décoloniale: Penser l'écologie depuis le monde Caribéen*¹ (2019) és Cajetan Iheka *Naturalizing Africa: Ecological Violence, Agency, and Postcolonial Resis-*

¹ Malcom FERDINAND, *Une écologie décoloniale: Penser l'écologie depuis le monde Caribéen* (Paris: Éditions du Seuil, 2019). Angol fordítás: Malcom FERDINAND, *Decolonial Ecology: Thinking from the Caribbean World*, ford. Anthony Paul SMITH (Cambridge–Medford: Polity Press, 2022). A következő hivatkozások oldalszámai az angol kiadásra vonatkoznak.

*tance in African Literature*² (2017) című könyvei jól példázzák a dekoloniális ökokritika fő munkamódszerét. Mindkét szerző komplex módon igyekszik megközelíteni a természet kizsákmányolására épülő, ökológiailag káros gyakorlatok, valamint a gyarmatosítás és a rabszolgakereskedelem folyamánként az emberi társadalmakban létrejövő elnyomás és egyenlőtlenség között fennálló történelmi összefüggéseket. Ferdinand a Karib-térségből kiindulva érvel egy dekoloniális ökológia szükségessége mellett: látásmódja szerint egészen a gyarmatosítás 15. századi kezdetéig vezethető vissza a környezet rendszerszintű rombolása és korlátok nélküli, erőszakos használata. Így a gyarmatosítás kritikájaként nem csupán az ennek nyomán megszülető faji alapú megkülönböztetést és elnyomást kell említenünk, hanem azt a látásmódot és diskurzust is, mely a természetet az alsóbbrendűnek vélt embercsoportokhoz hasonlóan le akarja uralni. A nigériai származású Iheka könyvében szintén összefüggést lát környezet és ember között, ugyanakkor a hangsúlyt nem a kettő közös szenvedésére helyezi, hanem arra az elfeledett vagy legalábbis negligált kapcsolatra, amely ember és környezet között áll fenn. Válogatott afrikai műveket olvasva Iheka amellett érvel, hogy az afrikai irodalom jelentős részében a környezet-ábrázolások (ideértve a környezetben található nem emberi élőlényeket is) nem egyszerű háttérként funkcionálnak, hanem közeli, kölcsönösen jelentőségteljes kapcsolatban állnak az emberrel. Iheka ezt a fajta, évelése szerint a jövőre nézve egészségesebb viszonyrendszert a közelség esztétikájának (*aesthetics of proximity*) nevezi, tehát olyan irodalmi-kulturális ábrázolásmódnak, mely egy dekoloniális kontextusban képes lehet újraértelmezni ember és környezet viszonyát. Bár mindez önmagában nem teljesen újító jellegű, Ferdinand és Iheka is a gyarmatosítás és a rasszizmus örökségébe ágyazza be ezeket a kérdéseket, így végső soron olyan ökokritikai alapfogalmak létjogosultságát kérdőjelezi meg, mint az antropocén. Végezetül egy konkrét irodalmi példán keresztül tárgyalom Ferdinand és Iheka hozzájárulását a dekoloniális ökokritikához. A dél-afrikai Damon Galgut 2021-ben Booker-díjjal kitüntetett *Az ígéret*³ című regényében az afrikánsz irodalom egy 19. századi műfajához, a farmregényhez nyúl vissza. Galgut a farmregény műfaját dolgozza át és az afrikáner nemzeti mitológia részét képező esztétikai és kulturális tájkonstrukciókra reflektál, amikor ökológiai és feminista megközelítéseken keresztül egy másfajta viszonyulásba is betekintést nyújt. Jelen rövid

² Cajetan IHEKA, *Naturalizing Africa: Ecological Violence, Agency, and Postcolonial Resistance in African Literature* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), <https://doi.org/10.1017/9781108183123>.

³ Damon GALGUT, *Az ígéret*, ford. MESTERHÁZI Mónika (Budapest: Open Books, 2022).

tanulmányban azt szeretném megmutatni, hogy a visszaírás⁴ gesztusával Galgut regénye azon afrikai irodalmi művek közé tartozik, melyek tájázbrázolása lehetővé teszi ember és környezet kapcsolatának újragondolását, méghozzá úgy, hogy egyszerre épít Ferdinand antropocén-szkeptikusságára és Iheka antropocentrizmus-kritikájára.

Malcom Ferdinand eredetileg francia nyelven megjelent, 2019-es monográfiájának borítóján William Turner *Slavers Throwing overboard the Dead and Dying—Typhon coming on*, azaz ismertebb nevén *The Slave Ship* (1840) című festménye szerepel. Turner festménye a Zong nevű, Jamaicába tartó rabszolgaszállító hajó 1781-es tragédiáját örökíti meg: miután vészesen fogyásnak indult az iható víz a hajón, a hajókapitány elrendelte 132 rabszolga tengerbe dobását, hogy begyűjtse utánuk a biztosítási pénzt, amely természetes körülmények között elhunyt rabszolgák után nem járt volna. Az eset nagy port kavart és bírósági tárgyalás is követte, mely végül ítélet nélkül zárult le, a Zong története mégis az abolíciós mozgalom egyik katalizátorává vált. Több tengeri tájképéhez hasonlóan Turner *The Slave Ship* című festményén is a fenséges tájat ábrázolja, középpontban a hajóval, így némi erőfeszítésre van szükségünk, hogy a kép előterében észrevegyük a hullámok között vergődő emberi fejeket és karokat. Bár Turner festményét több kritika is érte,⁵ Ferdinand-nak mégis fontos metaforaként szolgál a kortárs klímakrízis értelmezésében: katasztrófák idején (legyen az természeti jelenség vagy a közös erőforrások elapadása) nem mindenkit fognak egyformán érinteni a nehézségek, önkéntelenül is hierarchia fog kialakulni az emberek kö-

⁴ Bár kritikai fogalomnak nem igazán lehetne nevezni a visszaírást, mégis komoly hagyománnyal rendelkezik a posztkoloniális irodalmakban. Az eredeti angol kifejezés (*write back*) leginkább igeként működik, és Salman Rushdie egy 1982-ben megjelent írásában (*The Empire Writes Back with a Vengeance*) használja először. Rushdie cikke egyszerre magyarra nehezen lefordítható szóvicc és utalás a *Star Wars: The Empire Strikes Back* (*A birodalom visszavág*) című filmre, illetve felhívja a figyelmet a volt gyarmati országokból érkező irodalmak térnyerésére is, lásd Salman RUSHDIE, „The Empire Writes Back with a Vengeance”, *The Times*, 1982. júl. 3., 8. Néhány évvel később, 1989-ben jelent meg az egyik első posztkoloniális irodalmakkal foglalkozó átfogó munka, amelynek szerzői szintén Rushdie-től kölcsönzik kötetük címét, lásd Bill ASHCROFT, Gareth GRIFFITHS és Helen TIFFIN, *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-colonial Literatures* (London–New York: Routledge, 1989), <https://doi.org/10.4324/9780203402627>. Tehát a visszaírás nemcsak dekoloniális gesztus, hanem fontos műfaji önmeghatározása is a posztkoloniális irodalmaknak. Gondoljunk csak Jean Rhys Széles *Sargasso-tengerére* vagy J. M. Coetzee *Foe*-jára, hogy csak a két legismertebb, a nyugati irodalmi kánon nagy klasszikusait (*Jane Eyre* és *Robinson Crusoe*) újraértelmező művet említsük.

⁵ A teljesség igénye nélkül csak David Dabydeen guyanai költő *Turner* (1994) című versét említem meg, mely szintén értelmezhető egyfajta visszaírásként is: a hosszú narratív vers többek között a vízbefúlt rabszolgákat szólaltatja meg, akiket Turner festményén csak távolról, szinte nem is emberi lényként látunk.

zött, ahogy azt a Zong példája is jól mutatja.⁶ Az, hogy a gyarmatosítás és a rabszolgotartás története ilyen élesen elválik a környezet kihasználásának történetétől, Ferdinand értelmezésében kettős töréshez (*double fracture*) vezetett a modernitásban, melyből azóta sem tudunk kilábalni, és amely ezért továbbra is megnehezíti az ökológiai krízis értelmezését.⁷ Ferdinand számára pontosan ennek a kettős törésnek a fel- és elismerése vezethet el egy újfajta episztemológia megszületéséhez, mely lehetővé teheti természet és ember kapcsolatának újraértelmezését. Ennek a dekoloniális ökológiának pedig szükségszerűen máshonnan kell kiindulnia, mint a nyugati világ. Ferdinand értelmezésében a Karib-térség egy olyan hatalmas potenciállal rendelkező, történelmileg beágyazott lokáció, amely lehetővé teszi az alternatív tudások és megközelítések létrejöttét, tehát bizonyos értelemben az ökológia dekolonizációját is. Ebben az érvrendszerben a Karib-térség szimbolikus jelentőséggel bír: Amerika felfedezésével itt lépett kapcsolatba először a régi és az új világ, majd a világnak ez a szeglete vált a háromszög-kereskedelem központjává, így azt is jól példázza, hogyan szötte át rövid időn belül az erőszak a két világ első találkozását.⁸

De milyen is a Ferdinand által felvázolt dekoloniális ökokritika? Az talán már egyértelművé vált, hogy a martinique-i születésű szerző az apolitikus vagy depolitikált ökokritika és a mélyökológia ellen érvel, ugyanakkor azt is elismeri, hogy az általa sürgetett nézőpontbeli változtatások már az 1960-as években megjelentek, többek között az ökofeminizmus és a politikai ökológia vonatkozásában. Azt viszont továbbra is fenntartja, hogy a rabszolgaság öröksége és a rasszizmus történelmi és jelenkori problémája alig jelenik meg az ökokritikai diskurzusban, ahogy a nem fehér gondolkodók is alulreprezentáltak.⁹ Posztkoloniális kritikát fogalmaz meg akkor is, amikor azt mondja, hogy a geológiából kölcsönzött antropocén fogalma nem alkalmas arra, hogy az egész emberiséget hitelesen magába foglalja. Ferdinand szerint az antropocén földtörténeti korszaka köré szervezett földtörténeti narratíva eltagadja a nem fehér létélményeket és a természethez való másfajta (nem leigázó) viszonyulásokat, ezáltal pedig nem fogadja el más megismerések és megtapasztalások lehetőségét.¹⁰ Mint minden egyetemességre számot tartó fogalom eseté-

⁶ Ferdinand itt ír részletesebben Turner festményéről: FERDINAND, *Decolonial Ecology...*, 2–3, 71–73.

⁷ Uo., 3–12.

⁸ Uo., 12.

⁹ Uo., 6.

¹⁰ Uo., 10. Ferdinand az antropocén nagy teoretikusáról, Dipesh Chakrabartyról is némi kritikával ír: olvasatában Chakrabarty olyan gondolkodóként tűnik fel, aki feladja a szubaltern kritikái fogalmait, hogy szélesebb skálán tudjon beszélni globális, az egész emberiséget

ben, itt is arról van szó, hogy az antropocén korszakmegjelölés egy monolitikus emberképet feltételez, hasonló tapasztalatokkal és történelmi beágyazódással, ez viszont sok poszt- és dekoloniális gondolkodó szerint problematikus megközelítés, hiszen ezek a nagy narratívák bizonyos értelemben episztemológiai erőszakot követnek el azokon, akik *máshogy* vagy *máshonnan* építik fel történetüket.¹¹

Miközben Ferdinand alapvetően az antropocén fogalmával szemben kritikus, a nigériai születésű Cajetan Iheka a számára túlságosan antropocentrikus (dekoloniális) ökokritika kapcsán teszi fel a kérdést, hogy vajon mit tudunk kezdeni a nem humán ágensekkel. Iheka *Naturalizing Africa* című monográfiája – bár bőven szólnak érvek amellet, hogy a dekoloniális ökokritika alapszövegének tekintsük – módszertanában eltér Ferdinand könyvétől, ugyanis Iheka irodalmi példák segítségével igyekszik megmutatni azt a fajta alternatív értelmezést, amely segíthet átkeretezni azt, ahogy az (afrikai) irodalmat olvassuk.¹²

Iheka egyik központi érve az, hogy a felvilágosodást követően a posztkolonializmus is örökölte azt a fajta gondolkodást, amely hierarchiát állít fel az élőlények között, és az így létrejött rendszerben egyértelműen az embert részesíti előnyben.¹³ Az ökokritika dekolonizációja Iheka számára tehát a tudományág antropocentrikusságának árnyalásáról, illetve ennek a hierarchiának a megtöréséről szól. A hierarchikus viszonyok alternatívájaként Iheka bevezeti a közelség esztétikájának (*aesthetics of proximity*) fogalmát, mely egyszerre jelöl térbeli és fizikai közelséget ember és nem emberi élőlények között, utalva az együtt létezésre, illetve egyfajta megosztott ágenciát (*distributed agency*) is, mely pontosan az ökokritika emberközpontúsága helyett kínál más megol-

---

érintő jelenségekről, ökológiáról és környezetvédelemről – márpedig Ferdinand olvasatában ezzel Chakrabarty is az univerzalizálás hibájába esik. Uo., 11.

¹¹ Hasonló kritikát fogalmaznak meg a dekoloniális feminista gondolkodók is, például Chandra Talpade Mohanty, Maria Lugones és Oyèrónké Oyèwùmí, lásd GYURIS KATA, „Sebezhetőség és dekolonizáció: A diszkurzív keretek újragondolása Judith Butlertől Maria Lugonesig”, *Helikon* 69 (2023): 227–234, <https://doi.org/10.57226/Hel.2023.2.4>.

¹² Ez a megközelítés pedig jó átvezetést is nyújt majd tanulmányom irodalmi elemzéssel foglalkozó részéhez. Természetesen nem szeretném azt a benyomást kelteni az irodalmi példák alkalmazásával, hogy az irodalom a filozófia vagy a kultúrkritika gyakorlati hasznosítása lenne, ugyanakkor azt is gondolom, hogy kortárs irodalom ugyanúgy a kortárs kulturális gondolkodás lenyomata, mint a vele egy időben megjelenő elméletibb jellegű munkák. Ez pedig véleményem szerint lehetőséget is ad nekünk ahhoz, hogy termékeny kapcsolódási pontokat találjunk a kettő között.

¹³ IHEKA, *Naturalizing Africa...*, 8–9.

dást.¹⁴ Itt természetesen nem arról van szó, hogy Iheka emberi vagy emberjellegű cselekvőképességgel ruházná fel a nem humán ágenseket, csupán arra hívja fel figyelmünket, hogy az állatok és a természet egyszerű allegorikus értelmezésénél – ahol is ezeknek nem nagyon van más funkciójuk, mint az emberi szenvedés szimbólumaiként feltűnni – léteznek termékenyebb olvasatok is.¹⁵ Ferdinand-hoz hasonlóan Iheka is utal az őshonos (*indigenous*) tudásrendszerek és kozmológiák kiaknázatlan lehetőségeire, elsősorban akkor, amikor a megosztott ágenciát ezekhez az eltagadott vagy ignorált episztemológiákhoz köti, és azt próbálja bemutatni, hogy talán a *máshonnan* gondolkodás az, ami új értelmezési lehetőségeket hozhat magával.¹⁶ Tehát végső soron Iheka is arra az episztemológiai erőszakra reflektál, amelyre Ferdinand is, amikor az antropocén fogalmát kritizálja annak túlzott univerzalizáló jellege miatt.

Amikor a(z) afrikai) tájról beszélünk, eszünkbe juthat az a gyarmatosításban gyökerező és történelmi korokon végighúzódó reprezentációs stratégia, melyben szintén felismerhetünk egyfajta episztemológiai erőszakot is. W. J. T. Mitchell, művészettörténész és kultúrakutató felhívja a figyelmünket arra, hogy a táj soha nem statikus, hiszen olyan kulturális médiumként és identitásképző folyamatként is leírható, mely során egyes csoportok aktuális öndefiníciójuk szerint értelmezhetik azt.¹⁷ Valóban létezik is egy olyan mitizáló beszédmód és vizuális-verbális ábrázolás, mely az afrikai kontinenst vagy sötét vadonként és sorozatosan katasztrófa sújtotta övezetként (gondoljunk csak az Afrikával kapcsolatban megjelenő média hírekre), vagy az ember térnyerése előtti paradicsomi állapotként mutatja be (itt pedig gondolhatunk bármelyik egzotikus afrikai körutat kínáló utazási iroda hirdetéseire). Ez a kettősség megjelenik a dél-afrikai irodalmi hagyományban is, leglátványosabban talán az afrikáner farmregény (*plaasroman*) műfaján keresztül, mely a 19. századtól kezdett el teret nyerni. A fehér afrikáner gyarmatosítók nemzeti öntudatot formálni hivatott irodalmi hagyománya az afrikai tájat egyfajta kulturális konstrukcióként mutatja be. A táj kulturális konstrukcióvá válásának meghatározó lépése, hogy azt meghódítandóként és termőföldre alakítandóként látatja, ennek végrehajtása pedig szimbolikus győzelem a vad afrikai kontinens és az ott élő őslakosok fölött, így pedig megerősítése a keresztény afrikáner nemzet felsőbbrendűségének.

¹⁴ Uo., 22–26.

¹⁵ Uo., 24.

¹⁶ Uo., 58–61.

¹⁷ W. J. T. MITCHELL, „Introduction”, in *Landscape and Power*, szerk. W. J. T. MITCHELL, 1–4 (Chicago–London: University of Chicago Press, 2002), 1–2.

Amilyen fontos hagyomány volt a farmregény az afrikáner közösség számára, olyan gyorsan jelentek meg más afrikánsz és angol anyanyelvű fehér dél-afrikai szerzők tollából azok a szubverzív visszaírások, melyek épp ezt a nemzeti mitológiaképző gesztust igyekeztek kritikusan szemlélni, illetve felhívni olvasóik figyelmét a farmregények mélyén húzódó hazug mód idealizáló gesztusra. Egyik legismertebb példájuk az irodalmi Nobel-díjas J. M. Coetzee *A semmi szívében* (1977) című regénye, a magyarul még nem megjelent *Agaat* Marlene van Niekerktől (2004) és legfrissebben Damon Galgut *Az ígéret* című könyve (2021). Az eredeti farmregényben fellelhető pátosz helyett a legtöbb visszaírás a fehér farmerek idegenségére és az őket lassan felörlő forróságra, a rossz minőségű termőföldre, a végeláthatatlan munkára és a folyamatos fenyegetettségre helyezi a hangsúlyt. Galgut egy generációkon átívelő családragény formájában mutatja be a farmhoz és a dél-afrikai tájhoz való viszonyulás ambivalenciáit és szükségszerű változásait. Az apartheid idején, 1986-ban kezdődő történet egészen 2018-ig kíséri végig a Swart-család életét és az egymást követő generációk küzdelmét a farmmal. A családapa régimódi, afrikáner hagyományokban gyökerező hozzáállása a farmhoz, a gazdálkodáshoz, a környezethez és a farmon dolgozó afrikai munkásokhoz megakadályozza őt abban, hogy betartsa feleségének annak halálos ágyán tett ígéretét. Rachel Swart halála, illetve a regény címében is szereplő ígéret egyfajta katalizátora is az eseményeknek: a haldokló nő annyit kér férjétől, hogy írassa át a családot régóta szolgáló afrikai Salome nevére azt a kunyhót, melyben a nő a fiával lakik, s mely semmilyen haszonnal nem jár a Swart-családnak, ellenben Salome-nak évek óta az otthona. Ezt az ígéretet a férfinak esze ágában sincsen betartani, a következő fejezetekben pedig azzal szembesül az olvasó, hogy a Swart-gyerekek egymás után felnőve miként távolodnak el a farmtól és hogyan kerül ki a következő generáció is az ígéret betartását. Egészen a legkisebb gyerek, a fiatalabbik lánytestvér, Amor visszatérteig a dél-afrikai történelem különböző korszakain átívelő családi haláltáncnak tűnik a regény.

Amor azonban nem csak fizikailag távolodott el családjától, így amikor utolsó élő örökösként visszatér a farmra, kénytelen önmaga számára is újraértelmezni, mit is jelentett gyermekként az itteni élet. Az ezen a ponton már a negyvenes éveiben járó nő időközben vegán lett és nővérként HIV-fertőzöttekkel foglalkozik, talán túlhangsúlyozva is liberalizmusát az időközben demokratizálódó, de még mindig számos gazdasági, faji és politikai problémával küzdő Dél-Afrikában. Persze könnyű lenne arra a következtetésre jutni, hogy mivel Amor lesz az, aki végül beteljesíti az édesanyjának tett ígéretet azzal, hogy a még élő Salome-nak adja a kunyhót, Galgut tulajdonképpen ökofemi-

nista feloldását adja az országot és a Swart-családot régóta feszítő ellentéteknek. Ennél viszont kísérletezőbb és érzékenyebb a regény konklúziója, mely miközben beágyazódik a dél-afrikai társadalmat az apartheid óta nyomasztó mindennapi feszültségekbe, szeretne valami többet és jelentősebbet is mondani az együttélés lehetőségeiről is. Galgut a társadalmi elnyomás és a környezethez való hozzáállás összefonódását mutatja be, így miután Amor végre átadja a kunyhó tulajdonjogát Salome-nak, már a farmot is máshogy látja: „Mi változott, Amor? Nem a fekete ágak, sem a sziklák, sem a kilátás, nem nagyon. Nem, te változtál meg, a szemed, amivel nézel. Semmi nem olyan, mint régen, sem a mértéke, sem a félelmetes volta.”¹⁸ Hasonlóan finom jelenet néhány sorral feljebb Salome szembesítése azzal, hogy talán élete utolsó néhány évében már nem kell félnie a kilakoltatástól: „Mindkét nő tudja, hogy nem látják többé egymást. De mit számít? Közel vannak, de nincsenek közel. Összertartoznak, de nem tartoznak össze. A furcsa, egyszerű szövetkezések egyike, amik ezt az országot összetartják.”¹⁹

Nem szeretnék messzemenő következtetéseket levonni azzal kapcsolatban, hogy Ferdinand és Iheka gondolatai mennyiben keretezhetik a regényt. Mégis úgy látom, hogy Galgutnál is megjelenik az a fajta *másbonnan* látás, amelynek szükségességére mindkét szerző felhívja a figyelmet, akár az antropocén univerzalizáló jellege, akár a túlzottan antropocentrikus gondolkodás kapcsán. Így talán nincs is szükség egy zárt rendszer felvázolására, elég, ha annyit mondunk, hogy a dekoloniális ökokritika képes egyszerre magába foglalni a Karib-térségből kiinduló többfajta létélmény befogadását sürgető ökológiai gondolkodást és az afrikai irodalomban fellelhető reprezentációs lehetőségeket, melyek segítségével olyan hétköznapi kérdéseket tudunk újraértelmezni, mint az együttélés és az ágencia.

HELIKON

¹⁸ GALGUT, *Az ígéret*, 364.

¹⁹ Uo., 363.